

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

19.9.2024

Historiankirjoitus häjyistä ja puukkojunkkariajasta. Ruotsinkielinen Etelä-Pohjanmaa ja tutkimuksen määrittelyn vaikeus. Osa I

Merja Pyykkönen

Ylikankaan urauurtava puukkojunkkaritutkimus

Etelä-Pohjanmaa kuului korkeine henkirikosmäärineen Suomen synkimpiin väkivaltarikollisuusalueisiin noin vuosina 1790–1890. Korkean ja pitkäkestoisen henkirikollisuuden syynä olivat maakunnassa erityisesti levottomuutta aiheuttaneet puukkojunkkarit (ruotsiksi *knivjunkare*) eli häjyt. Näiden miesten väkivallan taustalla oli monia syitä kuten muutokset elinkeinoissa ja taloudessa, sekä epävarmuus avioliittomahdollisuuksista. Eteläpohjalainen mies purki taloudellista ja sosiaalista turhautumista ja henkistä pahoinvointiaan tappelemalla toisten miesten kanssa. Toisaalta miehet käyttäytyivät väkivaltaisesti myös saadakseen maineen kuuluisina tappelijoina.

Puukkojunkkareita on tutkittu aiempina vuosikymmeninä useaan otteeseen. Tutkimuksissa on käytetty lähteitä aina muisti- ja perinnetiedosta kirkonkirjoihin, sekä pitäjänkokousten pöytäkirjoista ja määräyksistä rikoksia käsitteleviin tuomiokirjoihin. (Mm. Vilkuna 1964; Haavio-Mannila 1958; Virrankoski 1965 & 1966; Huttunen 1958; Kallio 1982 & 2009). Tieteellisesti ansiokkaampana ja perusteellisimpina puukkojunkkaritutkimuksena on pidetty ylihärmäläissyntyisen Heikki Ylikankaan (s. 1937) tutkimusta *Puukkojunkkareitten esiinmarssi* (1976), jossa tutkittiin Etelä-Pohjanmaan henkirikollisuuden ja puukkojunkkari-ilmiön synnyn alkuvaiheita vuosilta 1790–1825. Tutkimus on nykypäivän historian tutkimuksen ja niinkään suomalaisen väkivalta- ja rikoshistoriantutkimuksen kentällä edelleen luotettavin analyysi ilmiöstä, ja samalla historiallisen kriminologian kulmakivi Suomessa (Koskivirta 10.6.2022).

Lisäksi Ylikangas on tutkinut muun muassa tunnettuina häjyinä pidettyjen Antti Rannanjärven ja Antti Isotalon sekä heidän rikoskumppaneidensa elämää 1860-luvun lopun Alahärmässä, ja kirjoittanut lukuisia artikkeleita, kirjoja ja kirjojen lukuja puukkojunkkariajasta.

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

[syyskuuta 2024 \(1\)](#)[elokuuta 2024 \(1\)](#)[kesäkuuta 2024 \(1\)](#)[toukokuuta 2024 \(1\)](#)[huhtikuuta 2024 \(1\)](#)[maaliskuuta 2024 \(1\)](#)[helmikuuta 2024 \(1\)](#)[tammikuuta 2024 \(1\)](#)[joulukuuta 2023 \(1\)](#)[marraskuuta 2023 \(1\)](#)[lokakuuta 2023 \(1\)](#)[syyskuuta 2023 \(1\)](#)[elokuuta 2023 \(1\)](#)[kesäkuuta 2023 \(1\)](#)[toukokuuta 2023 \(1\)](#)[huhtikuuta 2023 \(1\)](#)[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

Per Åke Lauren, *Lähtö kylätappeluun* (1899), Museovirasto.

Puukkojunkkari-ilmiön kokonaisvaltaista tutkimista on hankaloittanut ilmiön pitkä kesto ja siitä syntyneen lähdeaineiston laajuus. Maakunnan henkirikollisuuden tiedetään kasvaneen 1790-luvulta alkaen, ja satunnaisista vaihteluista huolimatta henkirikollisuuden taso pysyi korkeana aina 1880-luvun lopulle. Aiemmat tutkijat, Ylikangas mukaan lukien, ovat yrittäneet lohkoa ja selittää ilmiötä etenkin tilastojen avulla. Tutkijoiden yleisimmin laatimat tilastot koskevat henkirikosten ajallisten ja paikallisten muutosten vertailua. Ylikangas on lisäksi tilastoinut ja vertailut muun muassa henkirikoksissa käytettyjä surma-aseita, surmaamistapoja, vuodenaikojä ja henkirikoksia tehneiden miesten sosiaalisia asemia ajanjaksolla 1790–1825.

Ylikangas havaitsi, että Etelä-Pohjanmaan henkirikollisuus oli vuosina 1790–1825 lisääntynyt aluksi nopeammin ruotsinkielisissä rannikkopitäjissä ja levisi myöhemmin maakunnan sisempiin pitäjiin. Samaan aikaan puukon käyttö aseena väkivaltarikoksissa ja ihmisten terrorisoinnissa levisi rannikkoseudulta sisämaan suomenkielisiin pitäjiin. Puukkojunkkari-ilmiö oli siis saanut alkunsa ruotsinkielisissä rannikkopitäjissä, jotka rauhoituivat kuitenkin jo 1810-luvulla. (Ylikangas 1974; Ylikangas 1975.)

Tutkimustulos rannikkoseudun ensimmäisistä ruotsinkielisistä häjyistä ja puukon käytön omaksumisesta eri kieliryhmien välillä ei kuitenkaan vaikuta olevan yleistä tietoa esimerkiksi populaarikulttuurissa, jossa häjyt on kuvattu suomenkieliseksi miehiksi. Ylikangasta asia jäi vaivaamaan, koska hän kirjoitti myöhemmin vuonna 2008, että ”[m]erkille *pantavaa puukkojunkkarikauden jälkimaineen osalta on, että ruotsinkielinen rannikko, jonka pitäjissä ilmiö otti alkunsa, on häpeillyt sitä niin, ettei häjyistä lue riviäkään rannikon paikallishistorioissa.*” (Ylikangas 2008). Tällä Ylikangas tarkoittaa esimerkiksi Maalahden, Lapväärtin, Närpiön ja muiden rannikkoseutupitäjien paikallishistorioita.

Periaatteessa Ylikangas on väitteessään oikeassa. Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutujen ruotsinkielisistä pitäjistä ilmestyi vuosina 1928–1954 laaja ruotsinkielinen kirjasarja vöyriiläissyntyisen, paikallishistorioitsija ja opettaja K.V. Åkerblomin (1877–1954) ja hänen poikansa filosofian tohtori, Jyväskylän yliopiston pohjoismaisen filologian professori Bror Åkerblomin (1908–1984) kirjoittamana. Bror Åkerblom jatkoi paikallishistoriallisten töidensä julkaisua vielä vuosina 1962, 1963, 1968 ja 1975. Tuhdissa kirjasarjassa käsitellään maakunnan ruotsinkielisten pitäjien (Korsholm, Vörå, Lappfjärd, Övermark, Pedersöre, Pörtom, Replot, Kvevlax, Maxmo, Tjöck, Mustasaari, Vassor by) kulttuurihistoriaa, perinteitä, kaupankäyntiä sekä taloutta, mutta suoranaisia mainintoja puukkojunkkareista ei kirjoissa ole. Åkerblomit mainitsivat kyllä teoksissaan muutamia henkirikostapauksia ruotsinkielisiltä rannikkoalueilta, ja muun muassa virkamiesten laatimia valituksia rikollisuudesta ja juoppoudesta. Joissain kohdin Åkerblomit tiesivät väkivaltarikoksissa käytetyn puukkoa. (K.V. Åkerblom 1941, 480–486; B. Åkerblom 1962, 276–284.) Vaikka kirjasarjassa rikollisia ei kutsuta puukkojunkkareiksi tai häjyiksi, eivät paikallishistorioitsijat tyystin myöskään sivuuttaneet rikollisuutta.

1500-luku

1600-luku

1700-luku

1800-luku

1900-luku

1980-luku

aateli

aatelisto

Ahvenkoski

Aleksanteri I

Alpo Silander

Anders Josef Europaeus

Anders Lizelius

arkistolaitos

August Ludwig von Schlözer

Aulis J. Alanen

baltiansaksalaiset

Edvard Rodhe

Eino Jutikkala

Emanuel Linderholm

Ernst Gustaf Palmén

Etelä-Pohjanmaa

etnologia

Eva Österberg

Fredrika Dorotea

Gabriel Rein

globaalihistoria

Heikki Ylikangas

Helsingin yliopisto

henkilöhistoria

henkirikos

Henrik Gabriel Porthan

Henrik Klaunpoika Horn

Herman Lundström

Herman Råbergh

Hilding Pleijel

historia

historiakulttuuri

historiakuva

historiallinen fiktio

historiallinen kriminologia

historian harrastaminen

Historian ja etnologian laitos

Historian laitos

historian kirjoituksen historia

historian kirjoitus

historiantutkijat

historiantutkimus

historiografia

Hjalmar Holmquist

Horn-suku

isoviha

Itä-Suomi

Jaakko Gummerus

Ruotsinkielisten pitäjien väkivaltaisuudesta ja henkirikollisuuden siirtymästä rannikkoseudulta sisämaahan saatiin ensimmäistä tutkimustietoa Lassi Huttusen (1915–1955) vuonna 1958 postuumisti julkaistujen tilastojen johdosta. Huttunen oli ryhtynyt työhön kiinnostuttuaan sosiologi ja kriminologi Veli Verkon (1893–1955) tilastotieteellisistä ja kansanluonnetta koskevista tutkimuksista. Verkko analysoi tutkimuksissaan muiden maiden rikollisuuden lisäksi muun muassa 1800-luvun Etelä-Pohjanmaan henkirikollisuutta ja puukkojunkkariaikaa. (Huttunen 1958; Verkko 1949.)

Ylikangas esitti vuorostaan omat tutkimustuloksensa 1970-luvulla, osittain täydentäen ja vahvistaen myös Huttusen analysoimatta jääneet laskelmat. Tieto rannikkopitäjien väkivaltaisesta menneisyydestä tai väkivallan laajuudesta ja muutosasteista ei siten ollut voinut päätyä ainakaan Åkerblomeilta aiemmin ilmestyneihin paikallishistorioihin, koska kyseistä tutkimustietoa ei aiheesta vielä ollut edes olemassa.

Ylikangas huomautti asiasta uudelleen vuonna 2017 Etelä-Pohjanmaan maakuntahistoriallisessa teoksessaan *Aina sitä jokin naula vetää*. Ylikangas kirjoitti siinä kahteen otteeseen, ettei rannikkopitäjien väkivaltaisuuksista ja ruotsinkielisistä puukkojunkkareista ollut mainittu sanallakaan ruotsinkielisissä maakunta- ja paikallishistorioissa. Tälle hän arveli syyksi sen, että ruotsinkielinen Etelä-Pohjanmaa kuuluu nykyisin Suomen vähiten väkivaltaisiin alueisiin. (Ylikangas 2017, 190, 210.) Ylikankaan tulkinnan mukaan ruotsinkielisellä Etelä-Pohjanmaalla vallitsi edelleen häjyjen suhteen jonkinlainen puhumattomuuden kulttuuri.

Mainituilla lausumilla saattoi olla yhteys myös Ylikankaan näkemykseen omasta tutkimuksesta ja kotiseudustaan muita edistyksempänä. Hän näki Ylihärmässä olleen erityinen historiallinen ominaisuus, joka historiallisten tapahtumien valossa näyttäytyi niin, että ylihärmäläiset olivat usein ensimmäisiä sekä pahassa että hyvässä. Esimerkkeiksi kävivät puukkojunkkarit, keihin Ylikangas laski kuuluneen myös oman isoisänsä isän. Oma puukkojunkkaritutkimustaan Ylikangas piti ensimmäisenä vakavasti otettavana historian tutkimuksena, jossa riisuttiin kaunistelevalta ja romantisoitu kuva häjyistä. (Ylikangas 1989, 545–547; Ylikangas 1984, 153; Ylikangas 2008.)

monissa romaaneissaan ja näytelmissään. Vihdoin 1950-luvulla häjyistä alettiin tehdä elokuvia ja myöhemmin televisionäytelmiäkin, joista viimeksi mainituissa allekirjoittanutkin oli mukana. Vasta 1970-luvulla vakava historian tutkimus tarttui häjyihin, riisui heiltä korean ja kaunistelevalta ulkokuoren ja avasi uudelleen näkymän siihen terroriin, jota he olivat aikoinaan harjoittaneet ja joka todistajien suut tukkimalla teki usein tyhjiksi viranomaisten ja oikeuslaitoksen rankaisutoimet.

Tutkimus saatteli tietämyksen häjyjen väkivallasta kauas maamme rajojen ulkopuolelle. Teokseni ”Väkivallan aallon synty” vuodelta 1976 on myöhemmin käännetty sekä ruotsiksi että englanniksi. Näin tuo aikakausi on tuonut oman lisänsä eikä ehkä niin vahaistakaan lisää kansainväliseen rikoshistorialliseen tutkimukseen. Poikkeusilmiöt ovat rikollisuuden syitä ja juuri selvitetäessä usein tärkeämpiä tutkimuksen kohteita kuin tasainen kehitys. Merkille pantavaa puukkojunkkarikauden jälkimaineen osalta on, että ruotsinkielinen rannikko, jonka pitäjissä ilmiö otti alkunsa, on häpeillyt sitä niin, ettei häjyistä lue riviäkään rannikon paikallishistorioissa. Suomenkielinen Etelä-Pohjanmaan on suhtautunut asiaan toisin. Se on ottanut tapahtuneen historiana, joka on sellainen kuin on, ja on kuorinut siitä käytettäväksi kelpaavan osan nykypäivän hyödynnettäväksi. Häjyily on korotettu Alahärmässä kesätapahtumien kantavaksi otsikoksi. Tällä tavoin muinaiset puukkomiehet on Amerikan villin lännen revolverisankareitten tavoin pantu korvaamaan ja maksamaan takaisin sen, mitä tulivat aikanaan yhteiskuntaa vastaan rikkoneeksi.

Ote Ylikankaan blogitekstistä *Ensimmäisistä pahassa ensimmäisiä hyvässä* 19.2.2008.

Ylikankaan rooli aivan ensimmäisenä puukkojunkkariromantiikkaa kritisoivana tutkijana voi jäädä tulkinnanvaraiseksi, koska ensimmäisenä tässä työssä voitaisiin pitää kauhavalaisyyntyistä rovesta Yrjö Alasta (1860–1944). Alaselta ilmestyi vuonna 1931 Otavan kustantamana teos *Puukkojunkkarien aika*, jossa Alanen tutki Kauhavalla, Ylihärmässä ja Alahärmässä 1840–1880 eläneitä häjyjä. Tietonsa Alanen perusti tuomiokirjoihin, kirkonkirjoihin sekä muistitietoon viittaamatta kuitenkaan tarkkoihin

Johan Bilmark
 Johan Jakob Nordström
 Johan Wilhelm Ronimus
 Juhana-herttua
 Juho Rudolf Koskimies
 Juho Vesainen
 Jyväskylän yliopisto
 Kaarlo Blomstedt
 kansanelämä
 kansatiede
 Karjala
 Karl Adolf Appelberg
 kartallistaminen
 kirkkohistoria
 kolmisäätyoppi
 konservointi
 kriminologia
 kruunu
 kulttuurihistoria
 kuolemanrangaistus
 Kustaa IV Adolf
 Kuurinmaa
 lehdistö
 lehdistöhistoria
 lesket
 Lund
 luonnonväriaineet
 luterilainen yhtenäiskulttuuri
 maanluovutus
 maanomistus
 maataloushistoria
 maatilaperimys
 mahtivaltio
 Martti Ruuth
 Matthias Akiander
 Mauno Jokipii
 mentaliteettien historia
 mentaliteettihistoria
 metodologia
 mikrohistoria
 muinaismuistohallinto
 muinaistutkimus
 muistitieto
 museot
 nationalismi
 oikeushistoria
 paikallis- ja maakuntahistoria
 papinlesket
 papisto
 perimyskäytänteet
 Pohjoismaat
 porvaristo
 professionalisoituminen
 professori

aineistoihin. Puukkojunkkareita ja heihin liitettyä romantiikkaa vahvasti kritisoi teos herätti ilmestymisaiheeseen paljon julkista keskustelua, josta kerron tarkemmin eri yhteydessä.

Ylikangas on monissa tutkimuksissaan eri kohdin noteerannut Alasen työn, kutsuen sitä ajoittain ”perinteeksi”, joskus yleisesti kirjallisuudeksi, muistelmiksi, kansatieteellisiksi muistelmiksi, mutta myös tutkimukseksi. Ylikangas tunnisti, että perinnetiedolla oli historian tutkimuksessa oma roolinsa tieteellisestikin pätevänä lähdeaineistona. Hän perusteli perinnetiedon käyttöä etenkin muun lähdeaineiston yhteydessä. Ylikangas myös hyödynsi itse muiden tutkijoiden keräämää muistitietoa, ja ajoittain nojasi omien väitteidensä tueksi alkujaan Alasen esittämiin tietoihin. Näin toimivat muutkin puukkojunkkari-aihetta tutkineet, kuten Veli Verkko, Elina Haavio-Mannila (s. 1933), Pentti Virrankoski (1929–2023) ja Kustaa Vilku (1902–1980). Tutkijoista Vilku jopa kutsui Alasta tämän puukkojunkkariteoksen yhteydessä suopeamielisesti Etelä-Pohjanmaan asiantuntijaksi, ”*der sündostbottische Sachverständige*”. Maimitut tutkijat viittasivat usein myös kansanperinnetiedon kerääjän, kurikkalaissyntyisen opettajan ja kirjailijan Samuli Paulaharjun (1875–1944) Ala- ja Ylihärmää käsittelevään tutkimusteokseen. [1] Muistitiedolla, kansanperinteellä ja perinnetiedolla on toisin sanoen ollut puukkojunkkari-aiheen tutkimusperinteessä vahva rooli ja tehtävä.

Voitaisiinko Alasen teosta pitää sittenkin aivan ensimmäisenä kriittisenä puukkojunkkaritutkimuksena ja samalla puukkojunkkariromantiikan haastavana työnä? Tätä näkemystä vastaan puhuu, joskin ristiriitaisesti, Yrjö Alasen pojan historioidsija, professori Aulis J. Alasen (1906–1987) Historialliseen Aikakauskirjaan 1970-luvulla kirjoittamat kirjarviot Ylikankaan puukkojunkkaritutkimuksista.

Ajallisesti Aulis J. Alanen aloitti kirja-arvioissaan Ylikankaalta vuonna 1973 ilmestyneestä *Väkvallanaallon synty. Puukkojunkkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla* -teoksesta. Teoksen kirja-arviossaan Alanen korosti, että Ylikangas oli tutkimuksellaan vastannut aiheen perustutkimuksen tarpeeseen jossa Verkko, Huttunen ja Haavio-Mannila eivät olleet onnistuneet aivan yhtä systemaattisesti. Vaikkei Alanen samassa yhteydessä suoraan nimennyt isänsä teosta aiheen aikaisemmaksi tutkimukseksi, viittasi hän tekstissä muutoin Yrjö-isänsä työhön ja tämän esittämiin tietoihin puukkojunkkari-ilmistä, peilaten hänen havaintojaan Ylikankaan tulkintoihin. Aulis J. Alanen esitti arvionsa lopussa, että puukkojunkkariuden päättymiseen eivät olleet vaikuttaneet ratkaisevasti herännäisyys ja virkamiesten parantuminen, vaan osittain siirtolaisuus sekä nuorisoliikkeiden perustaminen. Jälkimmäisessä työssä hän mainitsi Yrjö-isänsä olleen mukana. (Alanen 1973.)

Seuraavassa kirja-arviossaan, joka koski Ylikankaan vuoden 1974 teosta *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteentosta 1860-luvun lopulla* Aulis J. Alanen kirjoitti, että Yrjö Alanen oli itse elänyt häyjien aikaan ja paikkaan nähden aivan liian lähellä. Tästä läheisyydestä johtuen vanhempi Alanen oli suhtautunut pitkälti kielteisesti puukkojunkkareihin, ja käsitellyt heitä siksi liian kovaotteisesti Puukkojunkkarien ajassa. Sen sijaan Ylikangas oli osannut kertoa häyjistä ja heidän rikoksistaan jännittävällä ja dekkarimaisella tavalla. (Alanen 1975.) Edellä sanotun lisäksi Ylikangas viittasi useasti Aulis J. Alasen itse aiemmin keräämään muistitietoon.

Alasen kolmas kirja-arvio koski *Puukkojunkkareiden esiinmarssia* ja oli edellisiä huomattavasti kriittisempi. Hän kritisoi aiempaa yksityiskohtaisemmin Ylikankaan tutkimusotetta, kysymyksiä, käytettyjä lähteitä ja saavutettuja tuloksia. Samalla hän haki isänsä teokselle uudenlaista tunnustusta kirjoittamalla, että ”[j]o 1860 syntynyt Yrjö Alanen tuo esille oman aikansa mielipiteen, jolla lyhyen ajallisen etäisyytensä johdosta täytyy olla erityinen arvonsa.” (Alanen 1977.) Toisin sanoen Alanen oli vaihtanut mielipidettä ja olikin nyt sitä mieltä, että tutkijan ajallinen läheisyys tutkimuskohteeseensa toi kirjoittajan tulkinnoille uskottavuutta.

Alanen jatkoi, että vaikka Ylikangas oli oivaltanut puukkojunkkari-ilmion perusnäkökuvan, ”[omasta] mielestäni ja aikaa lähellä olevien tarkkailijoiden silmissä selitys ilmiöön oli yksinkertaisempi.” Seuraavaksi Alanen luetteli häjyilyn syyksi voimakkaiden johtajien (nimismiehet, maaherrat) ja henkisesti rakentavan ohjelman puutteen, joka muuttui kansakoulujen, nuorisoseurojen ja hengellisten liikkeiden myötä. Tämä taas on identtisesti linjassa Yrjö Alasen ajatusten kanssa (Alanen 1931, erit. 54, 58–60).

Aulis J. Alanen tarkensi näkemystään toteamalla, että Ylikankaan sosiaalijakaumaa ja sosiaalieriarquia käsittelevät (amerikkalaisten sosiologien ja kriminologien teorioita

puukkojunkkarit
rajat
rauha
rauhansopimukset
rikos
rikoshistoria
Routledge
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sanomalehdet
Santeri Ingman
Santeri Ivalo
sosiologia
sota
sotahistoria
sotilasvaltio
sotilasvirkaalat
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomenkieliset Tieto-Sanommat
Suomi
suuri Pohjan sota
sääty
sääty-yhteiskunta
Taalainmaa
talollinen
talonpoika
talonpoikainen vapaus
talonpojat
taloudellisen ajattelun historia
taloushistoria
tilaperimys
toimijuus
torpat
Turku
Turun Akatemia
tutkimusetiikka
uuden ajan alku
Uudenkaupungin rauha
vaatetutkimus
vaatteet
valtionarkeologit
valtionrakennus
valtiosääntö
Vanha Suomi
varhaismoderni aika
Veli Verkko
Venäjä
verkatehdas
veronkanto
verotus
vertailu
Viipuri

noudattelevat) selitykset olivat hänelle, ”vanhalle tutkijalle”, hieman liikaa. Sinänsä selitysmallit olivat järkeenkäyviä mutta Alaselle liian universaaleja. Sen sijaan ja rinnalla Alanen esitti, että maakunnan rauhoittumista voivat osaksi selittää juuri kotimaan ja -maakunnan historialliset tapahtumat: eteläpohjaisten laittoman asevelvollisuuden välttelyyn osittain liittyvä Amerikan-siirtolaisuus ja sortovuosina yleistyneet, vähäosaisiakin herättelevät yritykset isänmaallisuuteen. Tällä tavoin hän kytki puukkojunkkariajan loppumisen osaksi Venäjän 1800-luvun lopulla kiihtyneitä sortotoimia ja asevelvollisuuteen pakottamista.

Ylikankaan ensimmäistä teosta (1973) arvioidessaan Alanen oli alun perin erityisen kiinnostunut Ylikankaan sotilaita koskevista väitteistä. Ylikangas oli tuolloin arvioinut, että eteläpohjalainen väestö oli suhtautunut sotaväkeen poikkeuksellisen penseästi, ja kuinka varsinkin talollisten pojat ja heidän johtamansa ryhmät olivat ottaneet yhteen vihattujen sotilaiden kanssa. Puukkojunkkarien varhaisin käyttäytymismalli oli Ylikankaan mukaan peräisin juuri sotilailta. Itse Etelä-Pohjanmaan 1700- ja 1800-lukujen ruotsalaista, suomalaista ja venäläistä sotaväkeä paljon tutkinut Alanen hyväksyi tämän selitysmallin ja täydensi näkemystä korostamalla, että Suomen sota 1808–1809, esivallan vaihtuminen Ruotsista Venäjään ja venäläinen miehitys Etelä-Pohjanmaalla sekä ”laukkuryssien” kanssa käydyt tavanomaiset tappelut olivat lisänneet väkivalta-aggessioita.

Näin ollen puukkojunkkariajan kiihtymisen taustat olivat nimenomaan venäläisessä miehityksessä. Alanen kannustikin nuorempaa kollegaansa keskittymään jatkossa sota ja sotaväki -selitykseen puukkojunkkariaikaa analysoidessaan, ja vastavuoroisesti kehotti suorasanaisesti Ylikangasta unohtamaan tai vähintäänkin häivyttämään taloudelliset selitykset puukkojunkkari-ilmiössä. Näihin kuuluivat muun muassa tervanpoltto, talonperimysjärjestys ja liikkaväestö. (Alanen 1973.)

aggessioita.⁴ Toteaahan Ylikangas, jopa pitkällä tähtäimellä, että sotien aikana kotirintamalla tapahtuu poikkeuksellisen vähän väkivaltarikoksia, mutta sotien pitkittyessä väkivaltarikollisuus taas nousee. Ärtymys ja viha kytee odottaen vain sopivaa toteutushetkeään. Tuskin olisi ollut vuotta 1930 ilman vuotta 1918. En kuitenkaan halua puuttua pitemmältä Ylikankaan kauas ulottuvaan filosofointiin, joka toistaiseksi perustuu vain suppeisiin lähdetietoihin — tutkimuksia on tiettävästi tulossa ja materiaaliakin jo koossa. Ilmeisesti juuri viimeksi mainitun tarkemman seulonnan pohjalta Ylikangas on Suomen Historiallisessa Seurassa 29.10.1973 pitämässään esitelmässä antanut periksi siinä, että on luopunut taloudellisten syiden ylenmääräisestä korostamisesta. Esimerkiksi kiintoisa teoria tervanpoltton päättymisestä ja siten syntyneestä liikkaväestöstä levottomuuden aiheuttajana on kyllä tarkistettava. Ainakin Ylikankaan varsi-

Alanen 1973, 305.

Ilmiön syntymisessä, jatkumisessa ja sen päättymisessä Alanen puolestaan kannusti Ylikangasta harkitsemaan uudelleen hylkäämäänsä selitysmallia kansanluonteen vaikutuksesta rikollisuuteen. Tällä arvioitsija tarkoitti (etelä)pohjalaisten heimoperäistä, tavallista suurempaa aktiiviteettia ja hurjaa luontoa, josta oli osoituksena puukkojunkkariikauden lisäksi nuijasota, tervanpoltto, herännäisyys, siirtolaisuus, aktivismi, jääkäriiliike, Pietariin lähtö, Lapuan liike sekä vapaussota. Alasen mukaan oli jopa niin, että puukkojunkkariajan murroskaudesta olisi myöhemmin syntynyt ”aatteita ja miehuutta, joita koko maa tarvitsi.” (Alanen 1973; Alanen 1975; Alanen 1977.)

kojunkkarius todistettavasti taantui. Samoihin aikoihin alkoi nuorisoseuraliike — erään perustajansa, oman isäni mukaan juuri vastareaktionä junkkaroimiselle. Ei lieneäkään mikään sattuma, että tervanpoltto ja muutkin metsäiset elinkeinot, herännäisyys, puukkojunkkarikaus, siirtolaisuus ja lopuksi aktivismi ja jääkäriiliike — Lapuan liikekin — keskittyivät samoihin pitäjiin. Rohkenisin väittää, että kaiken perusmotiivina oli tavallista suurempi aktiiviteetti, joka oli, kuten Ylikangas toteaa, kuvastunut jo mm. nuijakapinassa — ominaisuus, joka kyllä on sikäli heimoperäinen, että se on vienyt sekä hyvään että pahaan.

Alanen 1973, 306.

Viro

vuorovaikutus

väitöskirja

väitöskirjat

väitösohjaaja

väkivalta

värit

värjärit

Åbo Akademi

Enemmän tai vähemmän nämä ominaisuudet lienevät historiallisen kehityksen luomia käyttäytymismalleja — voitaneeko vielä sanoa, että vapaussodan tapahtumat kyllä aikanaan osoittivat, että yhteisiäkin käyttäytymispiirteitä on, ilmenipä niitä heimosodissa, halussa Pietariin ja Lapuan liikkeessä mainitakseni viimeksi harkitsemattomimpiin tempauksiin kuuluvat.

Alanen 1977, 281.

Aulis J. Alanen ei arvioissaan antanut suoraan Yrjö Alasen teokselle tieteellistä todistusarvoa, mutta yhtä lailla hän tukeutui siinä mainittuihin erinäisiin kertomuksiin ja selityksiin arvioidessaan sekä Ylikankaan puukkojunkkaritutkimuksia että yleisesti ilmiötä. Siitä esimerkki saatiin *Puukkojunkkareitten esiinmarssin* arvioissa, jossa nuorempi Alanen argumentoi vanhemman havainnoilla Ylikankaan esittämiä tutkimustuloksia vastaan. Muuttuneet näkemykset voivat selittyä sillä, ettei Ylikangas lopulta ollut kallistunut professori Alasen ehdotuksille puukkojunkkariuuden selittämisessä eli näkemyksiin pohjalaisen kansanluonteen ja maakunnassa oleskelleen venäläisen sotaväen vaikutuksista. Sen sijaan Ylikangas vahvisti – Alasen kritiikistä huolimatta – taloudellispainotteisia hypoteesejaan ilmiön taustalla. Nämä hypoteesit (mm. laskeva säätykierto) vaikuttivat sittemmin merkittävästi rikos- ja oikeushistorian tutkimukseen Suomessa.

Aulis J. Alasen käsitys venäläisen sotaväen vaikutuksesta maakunnassa oli negatiivinen, mutta samalla näen siinä olleen pyrkimys etsiä puukkojunkkari aiheesta yhtäläisyyksiä 1900-luvun alkupuolen tapahtumiin – nimellisesti vapaus/sisällissotaan 1918 sekä Lapuan liikkeeseen. Entisenä Lapuan liikkeen jäsenenä Alasen ajattelussa oli enemmän ja vähemmän valkoisia vivahteita, joista hän itsekin kertoi muun muassa sukuhistoriallisessa muistelmateoksessaan *Perintettä ja paljastuksia. Tarinaa Alasista ja muistakin* (1987). Aulis J. Alasen Ylikankaan tutkimustulosten kritiikin taustalla saattoi olla laajempikin huoli Ylikankaan puukkojunkkariromantiikkaa rikkovasta tutkimusotteesta. Alaselle itselleen häjyt edustivat miehekkään väkivallan mallia, jossa oli lähes yksinomaan ritarillisia piirteitä (mm. Alanen 1952).

Ylikangas tiedosti, ettei hänen vuoden 1976 tulkintansa puukkojunkkareista miellyttänyt kaikkia. Siitä huolimatta ja juuri siksi tutkimus herätti huomiota lehdistössä. Asiasta käytiin keskustelua muun muassa vuonna 1978 ilmestyneessä dokumentissa *Myytti ja todellisuus* (1978). Dokumentissa haastateltiin Ylikankaan lisäksi häyjen kunniallisuudesta ja hyvydestä puolesta puhuvia, samoin kuin yltiöromanttista häjymielikuvaa syrjiviä.

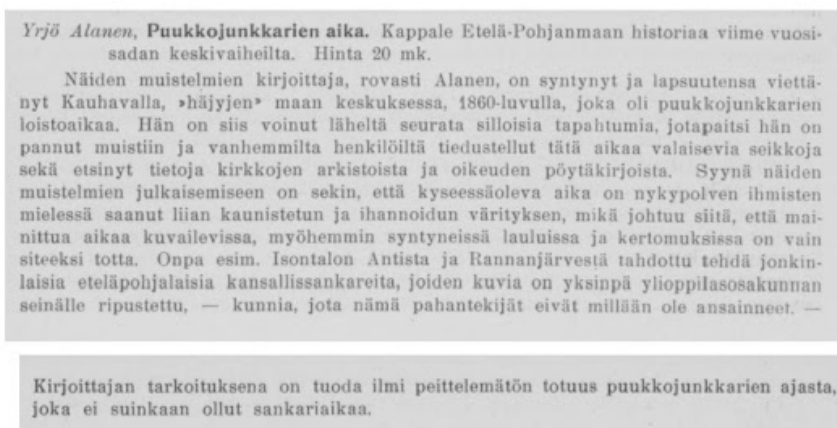

Myytti ja todellisuus (1978), Yle Areena. Haastatelluista Ylikangas perusti argumenttinsa tutkittuun tietoon, muut sukupolvelta toiselle kerrottuun perimätietoon ja yleisesti tunnettuihin puukkojunkkaritarinoihin.

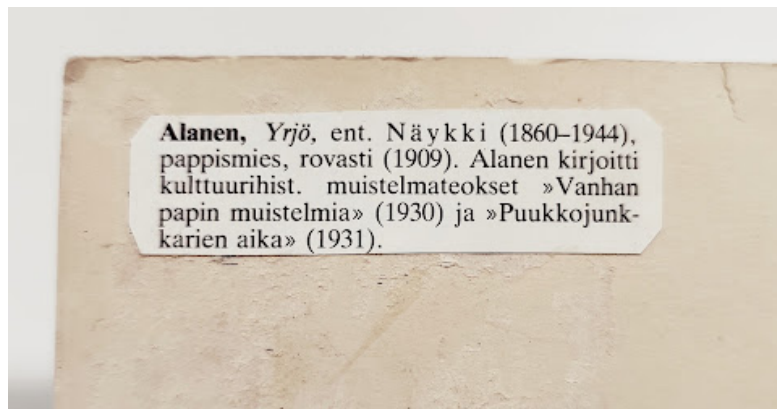
Ylikankaalle kielteiset reaktiot tarkoittivat sitä, että myötämielisestä puukkojunkkarimyytistä haluttiin pitää kiinni, koska yhdenkin myytin rikkominen kyseenalaisti eteläpohjalaisen arvojärjestelmän historiallisine tulkintoineen. Hän kertoi tuolloin saaneensa palautetta, jossa pohjalainen arvostelija ei niinkään kiistänyt Ylikankaan tutkimustuloksia, vaan kritisoi häntä alun perin työhön ryhtymisestä: myytin särkemiseen pyrkimisestä, ja kaiken lisäksi vielä

populaarissa muodossa. Ylikangas sai tässä luultavasti kritiikkiä oltuaan mukana tutkimuksiinsa perustuvassa vuonna 1978 viihteellisessä *Häijt*-televisiosarjassa sekä edellä mainitussa tv-dokumentissa. Saman arvostelijan mielestä puukkojunkkarimyyttiin sisältyi paljon myönteistä ja kiinni pitämisen arvoista, joten tällaisten käsitysten murskaaminen saattaisi johtaa jopa pohjalaisuuden ytimen eli pohjalaisten tunnetun vapaudenrakkauden murskaamiseen. (Ylikangas 1979, 64–69.)

En ole näillä tiedoilla onnistunut löytämään Ylikankaan esille nostamaa alkuperäistä arvostelua, mutta arvostelu vaikuttaa ilmentävän ajan ilmapiiriä Ylikankaan tutkimusta kohtaan. Samalla selittyy osaltaan se, miksi Ylikangas myöhemmin näki juuri oman tutkimuksensa olleen ”ensimmäinen” puukkojunkkariromantiikan rikkova tutkimus. Yrjö Alasen teos ei ehkä Ylikankaalle edustanut sellaista esitystä, jota olisi voitu 1970-luvun historian tutkimuksessa noteerata sanan painavimmassa merkityksessä tutkimukseksi. Tämä johti teokselle annetun teoskategorian vuorotteluun perinteen, kansanmuistelmien, kirjallisuuden ja tutkimuksen välillä. Alasen työn anti kuitenkin tunnistettiin sekä Ylikankaan että muidenkin puukkojunkkariaihetta tutkineiden piirissä.

Yrjö Alasen kirjan esittely vuodelta 1931. *Otavan kiertokirje* 27.4.1931.

Alasen kirjaa kuvataan teoksen etukannen kääntöpuolella kulttuurihistorialliseksi muistelmateokseksi.

FM Merja Pyykkönen, väitöskirjatutkija, Tieteiden ja aatteiden historia, Oulun yliopisto. Pyykkönen tutkii väitöskirjassaan naisten tekemiä ja heihin kohdistuneita väkivaltarikoksia sekä sarjarikollisuutta Etelä-Pohjanmaalla ajanjaksolla 1790–1890. Tutkimusta rahoittaa Svenska litteratursällskapet i Finland.

Viitteet

[1] Ylikangas 1973, 24, 49–50, 235, 258; Ylikangas 1976, 17, 25, 28–29, 72, 128–129, 212; Ylikangas 1985, 31, 125, 182, 311–312; Ylikangas 1987, 688, 714; Ylikangas 1979, 38–44; Verkko 1949, 101; Haavio-Mannila 1958, 11, 67, 118, 148–149; Vilkuna 1964, 73–74.

Samuli Paulaharju julkaisi oman perimätietoon pohjautuvan *Härmän aukeilta* -teoksensa vuonna 1932, eli noin vuosi Yrjö Alasen teoksen jälkeen. Häyjä osin käsittelevästä *Härmän*

aukeilta -teoksesta tuli välittömästi suosittu työ, johon viitattiin tutkimuksena sekä aikalaislehdissä että myöhemmissä historian tutkimuksissa. Työtään varten Paulaharju oli tehnyt useita vierailuja eri paikkoihin Etelä-Pohjanmaalla, haastatellut eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä, valokuvannut sekä muutoin kerännyt tietoa tutkimansa alueen ja kulttuurien ominaispiirteistä.

Kirjallisuus

Alanen, Yrjö 1931: *Puukkojunkkarien aika*. Otava.

Alanen, Aulis J. 1952: ”Antti Isotalo 1831–1911.” Teoksessa *Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon*, 431–447. Toim. Aaltonen, Esko & Haavio, Martti & Jutikkala, Eino & Oja, Aulis. WSOY.

Alanen, Aulis J. 1973: *Terävää tiedettä kiistanalaisesta ”junkkarikauden” esivaiheesta*. Historiallinen Aikakauskirja N:o 4, 301–306.

Alanen, Aulis J. 1975: *Vauhdikasta totuutta puukkojunkkareista*. Historiallinen Aikakauskirja 1 (73), 70–75.

Alanen, Aulis J. 1977: *Puukkojunkkarien esiinmarssista vielä*. Historiallinen Aikakauskirja N:o 3, 279–283.

Alanen, Aulis J. 1986: *Perinteitä ja paljastuksia. Tarinaa Alasista ja muistakin*. Kirjayhtymä.

Haavio-Mannila, Elina 1958: *Kylätappelut. Sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta*. WSOY.

Huttunen, Lassi 1958: ”Etelä-Pohjanmaan henkikirjallisuudesta vv. 1749–1900.” *Historiallinen Arkisto* 56, s. 125–173. Suomen Historiallinen Seura.

Kallio, Reino 1982: *Pohjanmaan suomenkielisten kylien oltermannihallinto. Tutkimus vuoden 1742 kyläjärjestysohjeen toteuttamisesta*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Kallio, Reino 2009: *Häiriköintiä ja henkikirjoksia. Eteläpohjalaisnuoret paikallisen kurinpidon kohteena sääty-yhteiskunnan aikana*. Omakustanne.

Koskivirta, Anu 2022: Historiallisen kriminologian tulo Suomeen. *Pohjolan historiankirjoitus -tiedeblogi* 10.6.2022.

<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2022/06/>

Paulaharju, Samuli 1932: *Härmän aukeilta*. WSOY.

Verkko, Veli 1949: *Lähimmäisen ja oma henki. Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 33. K.J. Gummerus Osakeyhtiö.

Vilkuna, Kustaa 1964: *Der finnische puukko und das junkki-Messer*. Suomen Museo (79), 59–90. Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Virrankoski, Pentti 1965: ”Härmän häjyt ja Kauhavan komiat.” *Kotiseutu* 2/1965, s. 182–190.

Virrankoski, Pentti 1966: ”Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkarien esiintymisen syyt.” *Alkoholipolitiikka*, s.254–258.

Ylikangas, Heikki 1973: *Väkivallanaallon synty. Puukkojunkkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja N:o 3.

Ylikangas, Heikki 1974: *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteentostasta 1860-luvun lopulla*. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Ylikangas, Heikki 1975: ”Mistä puukko puukkojunkkarin käteen.” *Historiallinen Aikakauskirja* 73 (1), 109–121.

Ylikangas, Heikki 1976: *Puukkojunkkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825*. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Ylikangas, Heikki 1979: *Näkökulmia historian tutkimukseen*. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisuja 2. Helsingin yliopisto.

Ylikangas, Heikki 1984: *Murtuva säätyvalta*. WSOY.

Ylikangas, Heikki 1987: ”Rikollisuus Etelä-Pohjanmaalla autonomian aikana.” *Etelä-Pohjanmaan historia VI. Autonomian kausi 1809–1917*, s. 645–740. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.

Ylikangas, Heikki 1989: *Tervasta teollisuuteen. Ylihärman kehitys varhaisista ajoista nykypäiviin*. Vaasa Oy.

Ylikangas, Heikki 2008: *Ensimmäisistä pahassa ensimmäisiä hyvässä*. Heikki Ylikankaan blogi 19.2.2008. <https://blogs.helsinki.fi/hylikang/2008/02/19/ensimmaisista-pahassa-ensimmaisista-hyvassa/> Luettu 8.11.2023.

Ylikangas, Heikki 2017: *Aina sitä jokin naula vetää*. Art House.

Åkerblom, K.V. 1928: *Korsholms sockens historia I del II: 1500-talet*. Författarens förlag.

Åkerblom, Bror 1929: *Vörå sockens historia I*.

Åkerblom, K.V. 1938: *Lappfjärds historia I*. Lappfjärds kommun.

Åkerblom, K.V. 1941: *Korsholms historia I*. Korsholms kommun.

Åkerblom, K.V. 1947: *Övermarks historia*. Övermarks kommun.

Åkerblom, K.V. 1950: *Pedersöre storsockens historia intill 1865 I*. Kommunernas förlag.

Åkerblom, K.V. 1950: *Pedersöre storsockens historia intill 1865 II*. Kommunernas förlag.

Åkerblom, K.V. 1952: *Lappfjärds historia II*. Lappfjärds kommun.

Åkerblom, K.V. 1954: *Pörtom historia*. Pörtom kommun.

Åkerblom, K.V. 1956: *Korsholms historia II*. Korsholms kommuns förlag.

Åkerblom, K.V. & Åkerblom, Bror 1958: *Replot historia*. Replot kommuns förlag.

Åkerblom, Bror 1962: *Vörå sockens historia I*. Uusintapainos. Vörå kommuns förlag.

Åkerblom, Bror 1962: *Kvevlax historia*. Kvevlax kommun.

Åkerblom, Bror 1963: *Vörå sockens historia II*. Vörå kommuns förlag.

Åkerblom, Bror 1968: *Maxmo sockens historia*. Maxmo kommuns förlag.

Åkerblom, Bror 1976: *Tjöck kommuns historia*. Tjöcks kommuns.

Åkerblom, K.V. 1980: *Övermarks historia*. Näköispainos. Närpes kommun.

Åkerblom, K.V. 1984: *Replot historia*. Toinen painos. Korsholms kommun.

Åkerblom, Bror 1985: *Maxmo sockens historia*. Uusintapainos. Maxmo kommuns förlag

Åkerblom, K.V. 1991: *Mustasaari sockens historia I*. Näköispainos. Kvevlax hembygdsförening.

Åkerblom, K.V. 1992: *Vassor bys historia*. Uusintapainos. Vassor bys förlag.

Åkerblom, K.V. 1995: *Pedersöre storsockens historia intill 1865 I*. Näköispainos.

Åkerblom, K.V. 1995: *Pedersöre storsockens historia intill 1865 II*. Näköispainos.

Åkerblom, K.V. 1995: *Kvevlax historia*. Näköispainos. Hembygdskargruppen i Kvevlax.

Pvm. 19.9.24

Tunnisteet: 1800-luku, Aulis J. Alanen, Etelä-Pohjanmaa, Heikki Ylikangas, historiografia, puukkojunkkarit

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.